

Воїнава А.М.

кандидат філалагічных навук, дацэнт,
загадчык кафедры беларускай мовы

Палуян А.М.

кандыдат філалагічных навук, дацэнт,
дэкан філалагічнага факультэта

Гомельскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Францыска Скарыны,
Рэспубліка Беларусь

ІНТЭРПРЭТАЦЫЯ ПАЭМЫ «КАЦЯРЫНА» Т. ШАЎЧЭНКІ БЕЛАРУСКІМІ ПАЭТАМІ

Анотацыя. У статті розглядаються літературні та мовні особливості перекладу білоруськіми поетами поеми «Катеріна» Т.Шевченка, підкреслюється високу майстерність перекладача в адекватному відтворенні лексичної і образної системи засобами білоруської мови української поезії.

Ключові слова: переклад, лексичний еквівалент, художній образ, адекватна передача образу, особливості перекладу ритму.

Праблемы мастацкага перакладу з'яўляюцца прыярытэтным напрамкам пры даследаваннях узаемадзеяння і ўзаемаўплыву літаратур. Мастацкая інтэрпрэтацыя іншамоўнага тэксту садзейнічае ўзбагачэнню інтэлектуальнай культуры народа, адкрывае шырокія перспектывы ўзбагачэння нацыянальнай культуры і літаратуры. Даследчыкі глядзяць на пераклад як на адну з найбольш рэальных форм узаемадзеяння літаратур, як на эфектыўны шлях духоўнага ўзбагачэння народаў. Вялікую ролю ў станаўленні нацыянальнага перакладу адыгралі беларуска-ўкраінскія літаратурныя ўзаемасувязі. У гэтай сувязі варта нагадаць пераклад шаўчэнкаўскай паэмы «Кацярына» Ф.Чарнышэвічам да 50-годдзя з дня смерці вялікага ўкраінскага Кабзара (1911 г.).

Твор гэты сваёй глыбокай народнасцю і сацыяльнай накіраванасцю прыцягваў увагу тагачаснай перадавой рускай і ўкраінскай крытыкі, а на пач. ХХ ст. – і перакладчыкаў, у тым ліку і беларускіх. «Кацярына» – рэалістычная, сацыяльна-бытавая паэма з элементамі рамантычнай паэтыкі. Напісана яна яшчэ ў 1838 г. і прысвечана, як напісана ў арыгінале, «Василию Андреевичу Жуковскому 22 Апреля 1938 года» (дзень вызвалення Тараса Шаўчэнкі з-пад прыгону). Паэма распавядае пра гаротную долю сялянскай дзяўчыны, зняслаўленай і пакінутай панічом-афіцэрам. Асобныя эпізоды паэтычнага твора звязаны лірычнымі адступленнямі, у якіх аўтар шчыра спачувае ўсім пакінутым маці.

Лірычнымі радкамі павучальнага характару, своеасаблівым зваротам-перасцярогай да маладых дзяўчат пачынаецца паэма: *Кохайцеся, чорноброві, Та не з москалямі, Бо москалі – чужі людзі, Робляць лихо з вамі. Маскаль любіць жартуючы, Жартуючы кіне; Піде в свою Московщину, А дівчина гине... Якби сама, ще б нічога, А то й стара мати, Що привела на світ божый, Мусить погибати. Серце в'яне, співаючы, Коли знае за що; Людзі сэрца не побачаць, А скажучь – ледащо! Кохайцеся ж, чорноброві, Та не з москалямі, Бо москалі – чужі людзі, Знуццаюцца вамі* [1, с. 26]. Так гучыць гэты ўрывац у беларускім перакладзе: *Ні кахайцеся, дзеўчаты, Вельмі з маскалямі, Бо маскалі чужы людзі, Жыць ня будуць з вамі. Маскаль любіць толькі жартам І на жарты кіне, Ё сваю бацькоўшчыну пойдзе, А дзяўчына гине. Як адна то йшчэ нічога, Але й стара маці, Што на сьвет яе радзіла, Мусіць вяне адзінока, І долі ня відна; Людзі сэрца не спытаюць, Толькі скажучь «стыдна». Ні кахайцеся-ж, дзеўчаты, Вельмі з маскалямі, Бо маскаль чужога роду, – Жыць ня будзе з вамі* [2, с. 5–6].

Перакладчыку ўдалося знайсці адпаведную танальнасць, добра ўзнавіць вобразна-выяўленчымі сродкамі асаблівасці шаўчэнкаўскай паэмы. Не ўсё, канечне, роўна ў перакладзе, ды і таленты Т.Шаўчэнкі і Ф.Чарнышэвіча далёка не раўназначныя: у перакладзе сустракаюцца паўторы, русізмы, страта некаторых вобразаў. Дарэчы, зрабіць больш якасным пераклад дапамог рэдактар перакладной кнігі Янка Купала. Да 125-годдзя з дня нараджэння аўтара Купала сам пераклаў паэму «Кацярына». Цікава параўнаць гэтыя два пераклады: *Кахайцеся, чарнабрыўкі, Ды не з маскалямі, Маскалі – чужыя людзі, Чыняць ліха з вамі. Жартуючы маскаль любіць, Жартуючы кіне, У Маскоўшчыну сваю пойдзе, А дзяўчына гине... Каб сама, то й шчэ нічога, А то й стара маці, Што на свет зрадзіла божы, Мусіць прападаці. Спяваючы сэрца вяне, Калі за што знае; Людзі сэрца не пабачаць, Блудніцай аблаюць. Кахайцеся ж, чарнабрыўкі, Ды не з маскалямі, Маскалі – чужыя людзі, Здзекваюцца вамі* [3, с. 376].

Гэту перакладчыцкую работу Я.Купалы даследчыкі лічаць адной з лепшых не толькі ў ягонай практыцы, але і ў беларускай літаратуры ўвогуле. Ён тонка ўзнавіў складаны інтанацыйны малюнак паэмы, пераходы ад уласнай апавядальнай манеры да аўтарскіх абагульняючых адступленняў, песенныя звароты і вобразы.

Безумоўна, тут назіраецца вялікая розніца ў талентах перакладчыкаў. Але нельга не ўлічваць і тое, што два пераклады зроблены ў прамежку амаль у трыццаць гадоў, калі ўжо ў Беларусі сфарміравалася школа нацыянальнага перакладу.

Ф.Чарнышэвіч імкнуўся наблізіць украінскі арыгінал да беларускіх твораў, зрабіць яго арганічным здабыткам роднай літаратуры. Характэрны ў гэтых адносінах эпілог паэмы: *Іде шляхом до Києва Берлин шестернею, А в берлині господня З паном і сім'ею. Опинився против старців – Курява лягае. Побіг Івась, бо з віконця Рукою махае. Дае гроші Івасеві, Дивується пані. А пан глянуў... одвернувся... Пізнав, препоганий, Пізнав тії карі очі, Чорні бровенята... Пізнав батька свого сина, Та не хоче взяти. Пита пані, як зовецься? «Івась». – «Какой милый!» Берлин рушив, а Івася Курява покрила... Полічили, що достали, Всталі сіромахі, Помолілись на схід сонця, Пішли понад шляхом [1, с. 44]. Шумна коціца шасьцёркай У Кіеў карэта, А ў карэці пан і паня, Багата адзеты; Апынуліся проць старцоў, Клубам пыл злетае, – Ёскочыў Янка, бо з ваконца Хтось рукой махае, Дае паня Янцы грошы І глядзіць прыстанна, А пан глянуў, адварнуўся: Распознаў паганы – Ён пазнаў і склад, і вочы, І бровы ў дзіцяці, Пазнаў бацька свайго сына, Ды ня хочэ ўзяці. «Як завуць?» – пытае паня. – «Янка». – «Какой милый!» Коні рушылі, а Янку Пылам абляпіло... Падлічылі небаракі, Шо ім наскладалі І, ўздыхнуўшы, напляліся Сваім шляхам далі [2, с. 31–32].*

Беларускі перакладчык замяніў імя Івась на Янку. Думаецца, што ён правільна зрабіў, калі пераклаў «берлін» на «карэту», бо нават у «Прымітках» да «Кобзара» гэта слова мае тлумачэнне, як «старовинна карета».

Увогуле, па сведчаннях даследчыкаў літаратуры, пераклад, здзейснены Ф.Чарнышэвічам, атрымаўся высокамастацкім. Ён па-майстэрску перадаў асаблівасці шаўчэнкаўскага верша, яго рытміка-інтанацыйны лад. Выхад кнігі віталі як беларускія, так і ўкраінскія чытачы і крытыкі. Ужо ў год выхаду яе ў свет украінскі часопіс «Дніпрові хвилі» надрукаваў артыкул «Шаўчэнка на беларускай мове», у якім была дадзена высокая ацэнка перакладу паэмы «Кацярына». Як сцвярджалася, Ф.Чарнышэвічу «пашчаслівілася правільна перадаць не толькі сам характар шаўчэнкаўскай паэмы, яе паэтычны склад, але нават складанейшы, непаўторны рытм верша» [4, с. 208]. Украінскія рэцэнзенты таксама зазначалі, што трэба было мець сапраўдны талент, каб так добра патрапіць не адступіць ад арыгінала.

Падсумоўваючы, можна з упэўненасцю зазначыць, што працэс станаўлення нацыянальнай літаратуры непарыўна звязаны з набыткамі мастацкага перакладу, фарміраваннем беларускай літаратурнай мовы. З прыходам у літаратуру Янкі Купалы, Якуба Коласа, М.Багдановіча, іх паплечнікаў і паслядоўнікаў беларускае слова пачало вызваляцца ад іншародных напластаванняў, пачало гучаць па-народнаму шырока і эпічна, у той жа час па-лірычнаму пранікнёна, песенна-мякка. Творцы ўвабралі ў сябе звонкую і мілагучную мелодыю народна-паэтычнай творчасці, вопыт

письменнікаў розных народаў, перш за ўсё славянскіх. І ў гэтым жыватворным працэсе вялікую ролю адыграў мастацкі пераклад, яго практычныя здабыткі і тэарэтычныя высновы.

Літаратура

1. Шевченко Тарас. Кобзар. Київ : Державне видавництво художняй літаратуры, 1961. С. 26.
2. Шаўчэнка Тарас. Кацярына. У 50-летнюю гадаўшчыну смерці Т. Шаўчэнкі / пераклад з украінскай мовы Ф. Чарнышэвіча ; пад рэдакцыяй Янкі Купалы. Вільня : Выдавецтва «Палачанін», 1911. С. 5–6.
3. Купала Я. Поўны збор твораў: У 9 т. Т. 1. Вершы, пераклады 1904-1907. Мн., 1995.
4. Кабржыцкая Т.В., Рагойша В.П. Карані дружбы. Беларуска-ўкраінскія літаратурныя ўзаемасувязі пачатку ХХ ст. Мінск : Выд. БДУ, 1976. С. 208.

Гайдіна С.О.

студэнтка магістратуры

Мелітопольскі дзяржаўны педагогічны ўніверсітэт

імені Богдана Хмельніцкага

ХУДОЖНІ ОСОБЛИВОСТІ ТВОРУ І. БАГРЯНОГО «САД ГЕТСИМАНСЬКИЙ»

Анотацыя. У навуковым даследаванні прадставленыя художнія асаблівасці твору І. Багрянога «Сад Гетсиманскі». Акцэнтавана ўвага на сюжэце та героях твору. У даследаванні наголошана на тым, што аўтар прагнуў паказаць правду, якая на той час базувалася на элементах трагічнасці та драматызму.

Ключовыя словы: *письменник, драматызм, трагізм, людская гіднасць, гуманізм.*

Одним з найвядомішых украінскіх пісьменнікаў ё І. Багряний. Та відзначився він не тільки як пісьменник, а й як актывний грамадскі дияч. Порівнюючи митця з іншымі митцямі того часу, одразу відчувається різниця, оскільки маса пісьменників намагалась розвинути літературний хист та стилістичні пошуки. Що ж стосується творчості І. Багрянога, то він намагався упідлеглити особисте до загального, але при цьому заглибився та зацікавився політичною та грамадською діяльністю, розглядаючи та вивчаючи народні справи.